

Юрій ВИННИЧУК, Львів

ВСІ, ДО ХОЛЕРИ, КІНОМ СНЯТЬ

Зараз це може видаватися дивним, але був час, коли кіно у Львові мусило пробиватися через серйозні перепони. А найцікавіше те, що відмовляли йому у праві на існування саме представники еліти.

Відомий львівський письменник Корнель Макушинський у газеті "Kronika powszechna" (№ 51, XII, 1912) нарікав: "Гірким фактом є те, що в нашому місті виросла така потворна кількість кінематографів, яка вже заповонила Варшаву. Адже вони виривають театрам передусім молодь, котра замість черпати духовну поживу, чманіє від отрути глупства, ідіотизму, плаского блазнювання чи потворних убивств".

У № 44 за 1913 р. той самий автор уже демонстрував крик душі: "Заснована віднедавна у Львові перша випозичальня фільмів постачає контрабандою до Галіції огидні прусські фільми... Товариства народної школи! Час уже на те, аби громадськість виступила проти тих спроб, які нищать народний дух."

До цього варто додати, що титри у фільмах лише німецькі, хоча у самих випозичальнях розмовляють львівським жаргоном або на ідиші... У наших галиційських кінах виховуються типи аномальні, а подекуди й злочинні".

Незабаром голос узяв ще один журналіст Ян Фрилінг. У 20-30-х роках він стане провідним кінокритиком, а в 1914 р. віщував: "Те нове мистецтво неминуче впаде, бо не уміло шляхетними способами заспокоїти прагнення громадськості... Вчитайтесь тільки в назви: "Історія гріха", "Небезпечний коханець", "Кривава доля", "Жертва жаги", "Антось комбінатор". Навіть перша дама польської літератури Габрієля Запольська писала сценарії! Усе те, що в її творах здатне будити, сягло у фільмах найвищого щаблю і викликало безмірну огиду".

Усі ці переживання виявилися даремними, бо ілюзії, що пізніше називалися кінотеатрами, а ще пізніше просто "кінами", росли, мов гриби. Якщо до Першої світової їх було лише кілька, то до 1939-го Львів мав аж 25 кінозалів.

Першими "кінами", що з'явилися у Львові, були "Байка" з водночас першою електричною рекламою (відкрита в 1912, а закрита у 1913) на Марійській площі (згодом кінотеатр під цією ж назвою народився знову, але вже на Зеленій – пізніша „Зірка“), "Геліос" (1911) на Марійській площі, №10, "Корзо" (1912) на Академічній, № 5, "Люкс" у пасажі Миколяша.

Наскільки популярними були львівські "кіна", свідчить вулична пісня, що з'явилася перед Першою світовою.

*Всі, до холери, кіном снять
І, як зварйовані, летять,
Бо ледве не щоднини
Нові фалюють кіна.
Там "Байка", "Фрашка", "Гелійос",
Там "Корзо" теж дере свій глос,
Дає нам драму-чар
"Бандита Зігомар".*

Приспів: Синсація, бо кіно гра,
Га-га, і тлум сі пха,
І пхаюсі вар'яти
Завидіти драмати.
Господар на той рух
Утішно гладить бжух.

(Фалюють - ідуть. "Бандита Зігомар" - герой популярної серії французьких пригодницьких фільмів під назвою "Зігомар, король циганів", знятих Вікторіном Жассетом у 1911 р. Того ж року ці фільми демонструвалися в "Уранії". Бжух - живіт).

*В студента з паннов рандеву,
Вітер і дощ зашкодив му,
І каже так до Сташки:*

*"Янгелку, йдем до "Фрашки"!
П'ятнайцять центів іно вхід,
Перед вочима цілий світ,
На залі темна ніч -
Забава, певна річ!"*

*Василь годину вільну мав,
З кошар до міста ся пригнав
І каже: "Ксеню, дурна,
Підемо до "Сатурна".
Бо то смішний теятр фест,
Там простирадло біле єст.
На ньому скачут вйо
Кубіти, мавпи, всьо!"*

(Кошари - казарми).

*Юзькові Манька дала кукс:
"Та, шпануй, Юзьку, кіно "Люкс".
Там ходят фест паниська
І кождей панну стиска".
"Та, панно Маню, йдімо там,
На темно я сі куцам сам.
Не вповім алі во*

ілюстр.: Ю. КОХ

Так завше, або шо?"

(Дала кукс - звернула увагу. Шпануй - дивись. Куцам - боюсь).

*Тонькові Юсько дає кукс:
"Шпануеш? Нове кіно "Люкс" -
Там чоловік шось зиска,
Бо пхаюсі паниська.
При касі там є дужий тлок,
На ходак, сікур, давай скок.
Бо кождей кінограй -
То для бухача рай".*

(Тлок - тлум. На ходак, сікур, давай скок... - гаманець, годинник пильнуй, бо кіно для злодіїв рай).

*Пан Мориц Манці ні мур-мур:
"Най тобі буде шварци юр,
Мешігене кубіта,
Ти хочеш до "Еліта"?
Та ж там білетир, дурний гой,
Він трингельд не бере, а зой!
Та ліпше йди до "Сфінкс",
Звернемо си на лінкс!"*

(Тут спарадійована єврейська говірка. Шварци юр - чорний рік, прокльон. Мішігене - дурна. Білетир - касир. Трингельд - хабар. А зой - а так. На лінкс - наліво).

*Іван вернувісі кірний знов,
А жінка: "Де ти бродиш, гов!
Де був ти, пиячино?"
"Най здохну, був-єм в кіну.
Бездурно біліт дав ми Гриць,
Не лапав я чужих спідниць.
За шкандаль той, аж страх
Заробиш по зубах!"*

(Кірний - п'яний).

Письменник Ян Парандовський свій

перший фільм побачив ще 1905 року в пасажі Миколяша. "Живі мерехтливі картинки представляли епізод з російсько-японської війни "Напад хунгузів на потяг", і зала, котра так само, як і весь Львів, була союзником Японії, кричала: "Банзай!". Тривало це чверть години, коштувало 20 центів і снилося ночами".

У пасажі Миколяша були дві фільмові зали, обидві вузькі і довгі. Перша, з боку вулиці Сенкевича, мала спочатку не надто оригінальну назву "Пасаж", котра з появою звукового фільму змінилася на "Тон". Друга зала, на протилежному боці, називалася "Люкс", а в 1930-х – "Утіха", пізніше – кінотеатр ім. Лесі Українки.

"Пасаж", який являв собою довгу вузьку похмуру і обшарпану кишку, вражав духотою і незатишністю. Репертуар завше був один і той же – суцільні ковбойські вестерни. Відповідно і глядачами були переважно

найдешевші квитки, але при вході господар "кіна", який водночас перебірав квитки, пропонував кращі місця за невелику доплату - п'ятдесят грошів. З цього вигравали обидві сторони: глядачі отримували дешевші місця за дешевшу ціну, а власник платив з дешевих квитків менший податок.

На протилежному боці пасажа в "Утісі" демонструвалися не тільки фільми, але відбувалися кіноревії – тобто кінопрограми, об'єднані з концертом. Тут уже і самі фільми, і виступи артистів могли мати пікантне забарвлення, а тому школярам відвідувати цей заклад суворо заборонялося. Порушення цієї заборони загрожувало поважними наслідками. Але заборонений овоч манив так сильно, а реклама спокушала так відверто, що втриматися було неможливо: "У затишній залі і милій атмосфері проведеш час, оглядаючи французький еротичний фільм і чудову, повну гумору ревію під назвою "Поволютку, мій когутку" ("Поволі, мій когутку")".

Професор Артур Гутнікевич згодом згадував ревії, в яких виступав Юзьо Білявський, комік-аматор, щось на зразок Щепця і Тонця в одній особі, але в гіршому варіанті, а ще - зваблива танцівниця з екзотичним іменем Гера Євенінг, котра насправді була якою-небудь Манькою з Личакова".

У дозвуківий період фільми демонструвалися з одного-єдиного проектора, і доводилося час від часу робити перерви для зміни плівки. Білетери відчиняли бічні двері, аби глядачі могли подихати свіжим повітрям чи перекурити. Цієї нагоди пильнували дітлахи, аби прорватися "на кіно" і, якщо їх не вдавалося до наступного дзвінка вигнати з зали, то вже з початком демонстрації нової частини, вони могли спокійно сидіти на підлозі перед екраном. Та щойно закінчувалася плівка, і в залі запалювали світло, як починалося нове полювання на безквиткових глядачів з веселим гулюлюканням, свистом і криком уболівальників.

Але з появою звуку забава закінчилася. Звукові фільми демонструвалися з двох проекторів, і сеанс уже тривав без перерв. Якщо хтось приходив посеред фільму, то залишався на наступний сеанс, аби переглянути початок. Новий власник "Утіхи" вигадав оригінальну привабу. Влітку під час сеансу до залу заходив дядько з великою піпою (гумовою грушею) і зі свистом розприскував над головами глядачів пахучу "лісову воду". В ніздрі отетерілого глядача бив аромат хвої, такий самий нереальний, як і те, що відбувалося на екрані.

Другою цікавинкою "Утіхи" була "людина з бичем". Дирекція навмисне наняла якогось типа для підтримання порядку в передніх рядах. Бо саме там панував найбільший балаган. Биятика за крісло, кидання кашкетів, гризків яблук, стрибання через ряди - все це вже було звичним і незмінним. І от у ту хвилину, коли ситуація виходила з-під контролю, таємничий тип змахував довжелезною пугою і самим її кінчиком безпомільно поціляв просто в голову бешкетника. І о диво - ніколи не хибив. Ніхто не міг збагнути, як це йому вдавалося орієнтуватися в суцільній темряві. А деколи достатньо було лише його загрозливо-скрадливого шепоту: "Ти, в зеленім светрі, я ті виджу! Слухай, шкрабе, в третім ряді! Ану сядь на дупу!"

Коли цих реплік було не досить, чоловік пускав у дію свій службовий реквізит. Але, як з'ясувалось, спритність цей тип виявляв не лише в пошугованні бичем. Незабаром його арештували, у зв'язку з пограбуванням банку.